

دانشنامه
آیین ها، جشن ها و هنرهای مردم ایران

جلد اول

استان آذربایجان شرقی

پژوهش و نگارش
ایرج افشاریستانی

۱۴۰۰

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا

سرشناسه	: افشار سیستانی، ایرج، ۱۳۱۹-
عنوان و نام پدیدآور	: دانشنامه آیین‌ها، جشن‌ها و هنرهای مردم ایران / پژوهش و نگارش ایرج افشار سیستانی
مشخصات نشر	: تهران: بنیاد ایران شناسی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۱ ج.: مصور.
فروست	: سلسله آیین‌ها، جشن‌ها و هنرها
شابک	: دوره: 978-622-95100-9-4؛ ج ۱: 978-622-97973-0-3
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
مندرجات	: ج. ۱. استان آذربایجان شرقی
موضوع	: آذربایجان شرقی - آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع	: Azerbaijan, East (Iran: Province) - Social life and customs
موضوع	: جشن‌ها - ایران - آذربایجان شرقی
موضوع	: Fasts and feasts - Iran - Azerbaijan, East (Province)
شناسه افزوده	: بنیاد ایران شناسی
ردمبندی کنگره	: DSR2001
ردمبندی دیویی	: ۹۵۵/۳۲
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۵۵۸۹۴۲
اطلاعات رکورد کتابشناسی	: فیبا

کتابخانه مرکزی پژوهش های شورای اسلامی - انتشارات نوبت
 شماره ثبت: ۱۴۹۷
 تاریخ: ۱۴۰۴/۰۴/۰۲

عنوان کتاب: دانشنامه آیین‌ها، جشن‌ها و هنرهای مردم ایران (جلد اول) استان آذربایجان شرقی
 پژوهش و نگارش: دکتر ایرج افشار سیستانی
 تدوین: فائزه عقیقی
 طراح جلد و صفحه‌آرا: مونا طوسی
 شابک دوره: ۹۷۸-۶۲۲-۹۵۱۰۰-۹۴
 شمارگان: ۵۰۰ جلد
 لیتوگرافی، چاپ و صحافی: ایرانچاپ
 حروفچین: هاجر رستمعلی
 شابک جلد اول: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۹۷۳-۰-۳
 نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰
 قیمت: ۱۰,۲۰۰,۰۰۰ ریال

ناشر: بنیاد ایران شناسی
 تهران، خیابان شیخ بهایی جنوبی، خیابان ایران شناسی، بنیاد ایران شناسی
 هرگونه بهره‌برداری از متن و تصاویرهای کتاب با ذکر مأخذ بلامانع است.
 زیراکس، بازنویسی، ضبط کامپیوتری، تهیه

فهرست مطالب

۶	مقدمه ناشر
۷	پیشگفتار
۹	آوانگاری
۱۱	بخش اول: نگاهی به استان آذربایجان شرقی
۱۳	فصل اول: جایگاه جغرافیایی، پستی و بلندی‌ها، آب‌ها، نام و پیشینه‌ی تاریخی
۲۱	فصل دوم: جایگاه انسانی، سیاسی و اقتصادی
۲۹	بخش دوم: آیین‌ها، جشن‌ها و هنرهای مردم استان آذربایجان شرقی
۳۱	فصل اول: جشن‌ها و آیین‌های ملی و دینی، همسرگزینی، سوگواری‌ها، تعزیه، رمضان، بخت‌گشایی
۸۱	فصل دوم: باورها، مثل‌ها، درمان‌های سنتی، واحدهای اندازه‌گیری و باران‌خواهی
۱۰۵	فصل سوم: اسطوره، افسانه، قصه، داستان، مثل، لطیفه، چیستان و بازی‌ها
۱۳۵	فصل چهارم: هنرها
۱۵۹	فصل پنجم: خوردنی‌ها و پوشیدنی‌ها
۱۷۱	فصل ششم: دست‌آفریده‌ها و سوغاتی‌ها
۱۸۹	منابع
۱۹۷	نمایه
۲۰۱	تصاویر
۲۱۷	کارنامه‌ی کوتاه علمی، فرهنگی و آثار دکتر ایرج افشارسیستانی

مقدمه ناشر

تاریخ، گویای این نکته است که فراز یافتن و فروریختن تمدن‌ها، اتفاقی و ناگهانی نیست، و هیچ امری به دست سرنوشتی نامعلوم و مشیتی منطقی‌ناپذیر سپرده نشده است. مردمانی اعتلا مییابند که خصائل و فضائل ویژه را در خود می‌پرورانند، و مللی نیز به دلیل ضعف و انحطاطی که زمینه حیات فرهنگی آنها را فرسوده است، از جایگاهی شکوهمند به جایگاهی گمنام رانده می‌شوند.

مطالعه در خصوص فرهنگ، تاریخ و هنر، در واقع، ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی، اخلاقی و آرمانی و... مردم هر عصر را تجسم و تجسد میبخشد و زبان گویای سرنوشت رفته بر یک ملت را باز مینماید. ایرانیان از دیرباز منبع افکار و الهام و رشد بشر بوده‌اند. فرهنگ کنونی و پرمایه ایران که در اندیشه‌ها، باورها و سنن امروزی ما بازتاب دارد، در حقیقت، کارنامه نیاکان، عالمان و مفاخر بزرگ گذشته و هویت‌نامه ما ایرانیان است. شناخت فرهنگ اصیل ایران، به عنوان مجموعه‌ای از باورهای تاریخی این ملت، منابع مناسبی برای فهم و ریشه‌شناسی و دلایل زایش بسیاری از آئینها، اعتقادات و سنن می‌باشد و به عنوان شاکله و تنظیم کننده الگوهای رفتار اجتماعی و فرهنگی، امروز در اختیار ماست. این الگوها و انگاره‌های اصیل به رغم آمد و شد نسله‌ها همچنان مصطلح‌اند و ضرورت دارند. از اینرو بر عهده هر نسلی است که این میراث پر ارج را پاس دارد و برای شناخت این گنجینه گرانبها و بازسازی آن اهتمام ورزد. برپایه چنین تلاشهایی است که میتوان آگاهانه و خردمندانه نسبت به برنامه‌ریزی حیات فرهنگی جامعه از لحاظ مادی و معنوی اقدام کرد. در نگارش این مجموعه، سپاس اصلی از آن بزرگانی است که آثارشان به اشکال گوناگون در طول قرون، منزلت بخشی فرهنگ درخشان و ارزشمند ایران را رقم زده است. حمایت‌های بی‌دریغ و هدایت‌های فضیلت‌آمیز دانشمند گرانمایه حضرت آیت‌الله سیدمحمد خامنه‌ای ریاست معزز بنیاد ایرانشناسی، رکن اصلی تحقق این مهم را شامل می‌شود. قدردانی خویش را نثار استاد ارجمند جناب آقای دکتر افشار سیستانی می‌نمایم که حاصل سالیان متمادی تلاش و ادبار خویش را در قالب دانشنامه‌ای اینچنین سترگ در اختیار قرار داده‌اند. این مجموعه به زیور طبع آراسته نمیشد، اگر تجربه، بردباری و سعه صدر جناب آقای شریعتمداری معاون محترم اداری و مالی بنیاد ایرانشناسی را همراه خود نمی‌داشت. مراتب امتنان خویش را از ایشان و همکاران گرامی سرکار خانم‌ها طوسی و عقیقی که در انجام مراحل صفحه‌آرایی و تدوین این دانشنامه حضور مؤثر و راهگشا داشته‌اند، تقدیم داشته، برای همه بزرگواران خدوم عرصه اعتلای دانش ایرانشناسی، آرزوی سلامتی و توفیق روزافزون دارم.

محمد بهرام‌زاده
معاون پژوهشی

به نام خداوند جان و خرد
کزین برتر، اندیشه برنگذرد

پیشگفتار

استان زیبا، دل‌پذیر و دیدنی آذربایجان شرقی در شمال غربی ایران قرار گرفته و رود بزرگ ارس، مرز شمالی آن را با جمهوری‌های آذربایجان، ارمنستان و ایالت خود مختار نخجوان پدید آورده و از روزگاران کهن منطقه‌ای آباد بوده و یکی از جایگاه‌های ارزشمند امپراتوری ماد را شکل می‌داده است.

این استان به دلیل هم‌جواری با جمهوری‌های قفقاز، از جایگاه ویژه‌ی سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و استراتژیک برخوردار است و از گذشته‌ی دور پل پیوند ایران با کشورهای منطقه‌ی قفقاز و اروپا بوده است. امروزه شهر تاریخی تبریز، مرکز این استان، یکی از بزرگ‌ترین شهرهای ایران از دیدگاه پهنه، گسترش صنعت، بازرگانی، اقتصاد، فرهنگ و جمعیت است.

آذربایجان شرقی به سبب قرار گرفتن در گذرگاه شاهراه‌های بازرگانی آسیا و اروپا و همچنین دارا بودن سرچشمه‌های کلان طبیعی دست‌نخورده، همواره مورد نظر سیاست‌های استعماری جهان بوده است. در پیمایش سده‌ها، آذربایجان هدف یورش‌های بسیاری قرار گرفته و به اشغال بیگانگان در آمده است. ولی سرزمینی که جایگاه استقلال خواهانی چون بابک خرّم‌دین، خیزش‌گاه شاهان صفوی، پرورش‌گاه چامه‌سرایان آزاده‌ای چون قطران، خاقانی، نظامی، شبستری و زادگاه آزادی‌خواهان ناموری چون ستارخان، باقرخان و شهادت‌گاه مردان بزرگی چون زنده یاد شیخ محمد خیابانی و زنده یاد ثقه‌الاسلام است، هیچ‌گاه حاضر به سازگاری بیگانگان نبوده و نخواهد بود. استان آذربایجان شرقی، به ویژه شهر تبریز، که به «شهر قهرمان» ملقب است، در خیزش مشروطیت ایران و در مبارزه بارژیم قاجار، نقش ارزشمندی داشته است.